

گزارش همایش بین‌المللی «مطالعات شبه‌قاره»

اول و دوم اسفندماه ۱۳۹۵ در روزهای یکشنبه و دوشنبه، نخستین همایش مطالعات شبه‌قاره، با همکاری گروه شبه‌قاره فرهنگستان زبان و ادب فارسی و گروه ایرانشناسی دانشگاه ماربورگ آلمان برگزار شد. در مراسم افتتاحیه دکتر غلامعلی حدادعادل (رئیس فرهنگستان زبان و ادب فارسی)، دکتر فتح‌الله مجتبائی (عضو پیوسته فرهنگستان)، دکتر کریستوف ورنر (مدیر گروه ایرانشناسی دانشگاه ماربورگ)، خانم دکتر اوا اورتمان (مدیر پروژه پرزو – ایندیکا در دانشگاه بن)، و دکتر محمدرضا نصیری (عضو وابسته و مدیر گروه شبه‌قاره فرهنگستان) حضور داشتند.

در ابتدای این مراسم دکتر حداد عادل با اشاره به فعالیت‌های صورت‌گرفته در حوزه هندشناسی در ایران و آلمان، اظهار کرد: «این همایش نشان همکاری دوسویه هندشناسان ایرانی و آلمانی است. هندشناسی در آلمان یک سنت علمی نیرومند است و دست‌کم سابقه آن به ۲۰۰ سال می‌رسد. در حال حاضر نیز ده‌ها دانشمند درجه اول در آلمان شناخته شده‌اند که در هندشناسی تحقیقات عمیق و دقیق دارند. این هندشناسی آلمانی، هم شامل هند قدیم می‌شود و هم هند جدید، اما شاید بیشتر گرایش به هند

قدیم است. چهره‌های بسیار نام‌آوری در هندشناسی آلمانی شناخته شده‌اند که یکی از آنان ماکس مولر است که ما از دانش او علاوه بر هندشناسی در فلسفه کانت هم بهره می‌بریم».

رئیس فرهنگستان زبان و ادب فارسی در ادامه با اشاره به گستردگی ارتباطات ایران و هند در حوزه‌های مختلف افزود: «در طول تاریخ این سنت هیچ‌وقت قطع نشده است؛ به نحوی که اگر تاریخ روابط ایران و هند، اعم از روابط زبانی و ادبی، سیاسی و اجتماعی و حتی اقتصادی، به صورت کامل نوشته شود شاید یک دایرةالمعارف ۲۰ جلدی شود. مسئله دیگر مهاجرت‌هایی است که در طول تاریخ به صورت جمعی از ایران به هند صورت گرفته و وجود شخصیت‌هایی است که هندشناس بوده‌اند. سرآمد این هندشناسان ابوریحان بیرونی است».

وی با تأکید بر لزوم مطالعات در حوزه شبه‌قاره بیان کرد: «هر کس بخواهد هند را بشناسد حتماً باید به سنت هندشناسی ایرانی توجه کند. یکی از جلوه‌های تأثیر هند در ایران ترجمه آثار دینی هندیان به زبان فارسی است. صدها نسخه خطی در کتابخانه‌های جهان وجود دارد که ترجمه آثار دینی هندوان به زبان فارسی است».

وی در ادامه اظهار کرد: «در سه دهه اخیر فعالیت‌های هندشناسی در ایران سامان بهتری پیدا کرده است و روابط ما با هندی‌ها در سطح خوبی است و این دو تمدن کهن آسیایی با هم همکاری می‌کنند. در سایه این روابط فعالیت‌های هندشناسی هم گسترش یافته است. در حال حاضر ۲۰ مؤسسه در ایران وجود دارد که در حوزه هندشناسی فعالیت می‌کنند. یکی از آن مؤسسات فرهنگستان زبان و ادب فارسی است. گروه شبه‌قاره در فرهنگستان عهده‌دار این مسئولیت است. تا کنون ۴ مجلد از دانشنامه زبان و ادب فارسی در شبه‌قاره چاپ شده و پژوهشگران این گروه در حال تکمیل مجلدات باقی‌مانده این دانشنامه‌اند. ما می‌توانیم بگوئیم که هیچ‌گاه در مورد هند چنین تحقیق جامع و کاملی صورت پذیرفته است. همچنین ما امید داریم، با توجه به تجربیاتمان، بتوانیم دوره کارشناسی ارشد «روابط فرهنگی ایران و هند» را راه‌اندازی کنیم. فعالیت‌های هندشناسی در ایران آینده خوبی دارد. جلسه امروز حکایت از نشاط علمی در ایران می‌کند؛ اینکه استادانی از آلمان و دیگر کشورها به ایران سفر کنند و پای صحبت هندشناسان ایران

بنشینند و ایرانی‌ها پای صحبت آنها بنشینند حکایت از این امر دارد». وی در پایان سخنان خود افزود: «آلمانی‌ها اصولاً در شرق‌شناسی سابقه‌ای طولانی دارند و شاهد آن هستیم که در بیروت و دیگر شهرهای آسیایی نیز فعالیت‌هایی دارند. ما این سنت آلمانی هندشناسی را ارج می‌نهیم و امیدواریم همکاری‌های ما گسترش پیدا کند». پس از آن دکتر فتح‌الله مجتبائی با اشاره به اهمیت روابط میان ایران و هند در دوران پیش از اسلام به ذکر مطالبی در این حوزه پرداخت.

دکتر کریستوف ورنر، استاد دانشگاه ماربورگ، دیگر سخنران مراسم افتتاحیه بود که در سخنانی کوتاه از اهداف حضور پژوهشگران دانشگاه ماربورگ در فرهنگستان سخن گفت و ابراز امیدواری کرد که این همایش نتایج خوبی در بر داشته باشد.

پس از آن خانم دکتر اوا اورتمان، استاد دانشگاه بن، به معرفی طرح پرزو - ایندیکا پرداخت. پرزو - ایندیکا پروژه تحقیقی مشترکی بین دانشگاه بن آلمان، به سرپرستی پروفیسور اوا اورتمان، و دانشگاه سوربن فرانسه، به سرپرستی پروفیسور فابریزیو اسپتزیاله است که به ترجمه فرهنگ، زبان، ادبیات، و علوم هند در متون فارسی می‌پردازد. در این پروژه آن دسته از متون فارسی نوشته‌شده در شبه‌قاره مورد بررسی قرار می‌گیرد که به نحوی منعکس‌کننده تعامل فرهنگی و ادبی هند و ایران‌اند و در حوزه‌های متنوعی چون عرفان و ادیان، علوم پزشکی، ریاضی و ستاره‌شناسی و زبان و ادبیات، در فاصله زمانی بین قرن دوازده تا نوزده میلادی، تدوین شده‌اند.

در پایان مراسم افتتاحیه این همایش دکتر محمدرضا نصیری، عضو وابسته و مدیر گروه شبه‌قاره فرهنگستان، در سخنانی به معرفی گروه مذکور و فعالیت‌های آن در حوزه‌های گردآوری و تصحیح نسخ، تدوین فهرست مقالات تألیفی در زمینه زبان و ادب فارسی در حوزه شبه‌قاره، برگزاری نشست‌های علمی، تألیف دانشنامه و ... پرداخت.

در نخستین روز این همایش و در نشست نخست خانم آنا مارتین (دانشگاه ماربورگ) در موضوع «ترجمه سانسکریت اخلاق محسنی واعظ کاشفی»، و جواد بشری (دانشگاه تهران) در باب «مناظره فرستاده شاه هند با بزرگمهر در روایتی یگانه از سده ۶ق» سخنرانی کردند.

در نشست دوم خانم یوریکو یاماناکا (موزه ملی مردم‌شناسی ژاپن) در موضوع «هند افسانه‌ای، سرزمین شگفتی‌ها در عجایب‌نامه‌های فارسی و عربی»، چندر شیکمهر (دانشگاه

دهلی)، درباره «آثاری ناشناخته از سده هجدهم در باب نظام حکومت گورکانیان هند»، و هدی سیدحسین‌زاده (فرهنگستان زبان و ادب فارسی) در موضوع «تأملی بر شورش دهلی (ذی‌حجه ۱۱۵۱ ق / مارس ۱۷۳۹ م): علل و پیامدهای آن» مقالات خود را ارائه کردند.

در نشست سوم و پایانی روز نخست همایش، احمدرضا قائم‌مقامی (دانشگاه تهران - فرهنگستان زبان و ادب فارسی) در موضوع «بررسی تطبیقی ریشه‌شناسی‌های براهمنه‌ها و بعضی متون تفسیری فارسی» و ثریا پناهی (فرهنگستان زبان و ادب فارسی)، در موضوع «بررسی گونه نوشتاری زبان فارسی هند در عصر اکبرشاه» مقالاتی را ارائه کردند.

دومین روز این همایش نیز با ارائه مقالاتی در حوزه مطالعات شبه‌قاره پیگیری شد. در نخستین نشست روز دوم کورین لوفور (مرکز علمی تحقیقات علمی فرانسه)، با مقاله‌ای در موضوع «موعودباوری، خردگرایی و ارتباطات حکومت‌ها: گورکانیان و علمای دربار ایشان (۱۰۱۹ق)»، کریستوف ورنر (دانشگاه ماربورگ)، با مقاله‌ای تحت عنوان «جنبه‌های تطبیقی ساختار سندهای ایرانی - فارسی و هندی - فارسی در اسناد حقوقی و دیوانی اوایل دوران تجدد»، و محمدرضا نصیری (فرهنگستان زبان و ادب فارسی)، در موضوع «بررسی بابرنامه و ویژگی‌های ترجمه‌های کهن آن» سخنرانی کردند.

مسعود فریامنش (فرهنگستان زبان و ادب فارسی) با مقاله‌ای در باب «زمینه هندی استعاره «ابر پیلگون» در ادب فارسی»، اشتفان پوپ (مؤسسه پژوهشی ابن‌سینا مجارستان)، در موضوع «سبک چندر بهان برهمن در چهار چمن»، محمود فتوحی رودم‌عجنی (دانشگاه فردوسی مشهد، فرهنگستان زبان و ادب فارسی)، با مقاله‌ای با عنوان «بازتاب ذوق و اندیشه هندی در مکتب نازک خیال شعر فارسی»، و مهدی رحیم‌پور (فرهنگستان زبان و ادب فارسی)، درباره «نقد ادبی در شبه‌قاره با تکیه بر آثار سراج‌الدین علی‌خان آرزو و آزاد بلگرامی» سخنرانان نشست دوم بودند.

در سومین و آخرین نشست روز دوم همایش بین‌المللی مطالعات شبه‌قاره، ثریا خدامرادی (دانشگاه بن) در موضوع «بازنگری مفهوم «فنا» در تصوف قرون میانه هند»، محمد افشین‌وفایی (دانشگاه تهران، فرهنگستان زبان و ادب فارسی)، در باب «تفأل به دیوان حافظ در شبه‌قاره» و ارحام مرادی (دانشگاه ماربورگ) با مقاله‌ای در موضوع «تدوین کلیات سعدی در شبه‌قاره هند» سخنرانی کردند.